GOSPODARSTVO V SVETU

Povojni razvoj češkoslovaškega gospodarstva

Češkoslovaška spada med gospodarsko visoko razvite države na svetu. Nedvomno pa je najbolj razvita država vzhodne Evrope. Povojni razvoj njenega gospodarstva je pokazal vidne uspehe, zlasti na industrijskem področju.

Indeks porasta industrijske proizvodnje:

1937	100
1952	198
1953	219
1954	229
1955	252
1956 (plan)	275

Kakor vidimo iz tabele, se bo skupna industrijska proizvodnja Češkoslovaške do kraja leta 1955 v primerjavi z letom 1937 povečala za 2.5-krat, kar pomeni precejšen porast, če upoštevamo prilično visoko stopnjo razvitosti njene industrije v povojnem obdobju. Občutno se je povečala delovna produktivnost, razširila se je investicijska izgradnja in ustvarjeni so gmotni pogoji za izvajanje velikega tehničnega napredka.

Povojni razvoj Češkoslovaške ekonomike pa ni tekel tako mirno in v ravni črti. Popolna obnovitev med vojno poškodovanih zmogljivosti je bila dokončana šele leta 1947.

Dveletni plan

Leta 1947 je Češkoslovaška prešla na plansko usmerjanje svojega gospodarstva. Pred tem so izvršili nacionalizacijo okoli 70 odstotkov industrijskih podjetij, vseh bank in zavarovalnih družb. Dveletni gospodarski plan, za obdobje 1947 — 1948, ni imel velikih pretenzij. Njegova glavna naloga je bila dokončati obnovo gospodarstva in ustvariti ugodne pogoje za njen nadaljnji planski razvoj. Vse te kakor tudi druge planske naloge, so relativno zlahka ostvarili.

Prvi petletni plan

Toda z izvršitvijo prvega petletnega plana (1949 — 1953) je šlo precej težje. Na to je vplivala vrsta okoliščin. Smoter tega plana je bil na podlagi povečane delovne produktivnosti izboljšati življenjski standard vseh slojev delovnega ljudstva. Plan je dejansko omogočal ostvariti ta smoter. Razen tega da je dajal določeno prednost razvoju težke industrije, je bil usmerjen k celotnemu gospodarskemu razvoju. Toda zaradi političnih izprememb v mednarodnih odnošajih so ta plan dvakrat spreminjali — v letu 1950 in v letu 1951.

Vsebina sprememb plana je bila v povečanju tempa razvoja težke industrije, medtem ko se je proizvodnja potrošnega blaga morala razvijati v poprej določenem tempu.

V tem obdobju je bilo mogoče zapaziti krepitev centralizacije, porast birokratičnega aparata, zmanjšanje iniciative neposrednih proizvajalcev, zmanjšanje asortimenta potrošnega blaga in padec kvalitete proizvodov. Obsežnih nalog niso izvršili v določenih rokih. S tem je bil zlasti prizadet življenjski standard prebivalstva. Kmetijstvo je ostalo na nivoju predvojne proizvodnje, predelovalna industrija ni proizvajala za potrebe trga, stanovanjska izgradnja je zaostajala. Neskladnost med kupno močjo prebivalstva in razpoložljivimi blagovnimi skladi je prisilila češkoslovaško vlado, da je sredi leta 1953 izvršila denarno reformo, s katero je prebivalstvo izgubilo skoraj vso vrednost svojih prihrankov. Najvažnejše je pa dejstvo, da je hiter razvoj težke industrije povzročil resne disproporce med posameznimi industrijskimi vejami, zlasti med surovinsko in energetično bazo na eni strani, ter industrijsko proizvodnjo na drugi strani. Nezadošten porast proizvodnje premoga, na katerem sloni 95 odstotkov vseh energetičnih virov v državi, kakor tudi zakasnitev pri dokončanju električnih central, je povzročil občutne motnje v proizvodnji.

Ukrepi za odstranitev disproporcev

Ukrepi, ki so jih storili v letu 1953 in 1954, so obsegali naslednje: zmanjšanje investicij, ustavitev izgradnje nekaterih ključnih objektov, povečanje proizvodnje potrošnega blaga, hitrejša stanovanjska izgradnja, ukinitev zagotovljene preskrbe, znižanje cen, zmanjšanje odkupnih obveznosti, povečanje odkupnih cen itd. Češkoslovaški je uspelo, da v precejšnji meri ublaži nesorazmerje in disproporce v industriji. Preskrba industrije s premogom in električno energijo se je izboljšala tako, da ne predstavlja več problema, kakor je to bilo leta 1954.

V kmetijstvo so leta 1954 in 1955 vložili vsote, ki so večkratno presegle povprečne naložbe prejšnjih let. Lani se je kmetijska proizvodnja, zlasti rastlinska, precej povečala, kar ima za Češkoslovaško še poseben pomen.

Medtem ko je leta 1954 znašalo povečanje industrijske proizvodnje v primerjavi s prejšnjim letom samo 4.4 odstotka, pa je lansko leto bil porast znatno večji in je dosegel 10.6 odstotka.

Proizvodnja posameznih industrijskih artiklov:

ARTIKEL	ENOTA MERE	1937	1948	1955
rjavi premog	milj. ton	16.7	17.7	23.2
črni premog	milj. ton	17.9	23.6	38.7
elektr. energija	mlrd. kw ur	4.1	7.5	15.0
surova nafta	000 ton	18.0	31.0	130.0
koks	milij. ton	3.5	5.6	8.8
železna ruda	milij. ton	1.8	1.4	2.4
surovo železo	milij. ton	1.7	1.7	3.0
jeklo	milij. ton	2.3	2.6	4.5

Treba je pripomniti, da so upravljanje gospodarstva na Češkoslovškem v zadnjih letih precej decentralizirali. Sodeč po raznih izjavah, zlasti pa po XX. kongresu KP Sovjetske zveze ta proces še ni končan. Pozornost zasluži tudi dejstvo, da je Češkoslovaška storila v tem obdobju uspešen napor, da bi prodrla na inozemska tržišča, zlasti v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki.

Perspektive

Z letom 1956 je češkoslovaško gospodarstvo praktično stopilo v novo petletno plansko obdobje. Čeprav še niso sprejeli drugega petletnega plana, vendar pa so že znani glavni proporci načrta plana. Industrijska proizvodnja naj bi se do konca leta 1960 povečala za okoli 50 odstotkov. 80 do 90 odstokov te povečane proizvodnje je treba doseči na podlagi delovne produktivnosti. Planirajo povečanje kmetijske proizvodnje za okrog 33 odstotkov, skupnih investicij pa za okrog 75 odstotkov. Proizvodnja sredstev za proizvodnjo naj bi porastla za 10 odstotkov, proizvodnja potrošnega blaga pa samo za 7 odstotkov.

Na zunaj bi kazalo, da se Češkoslovaška s tem znova vrača na pot enostranskega razvoja. Toda v resnici gre za prizadevanja, da bi v čim krajšem roku dosegli najbolj razvite kapitalistične države, da pa pri tem ne bi zanemarili življenjskega standarda prebivalstva. Ukrepi češkoslovaške vlade na področju tehničnega pospeševanja proizvodnje kažejo, da želijo z modernizacijo, razširjenjem in dograditvijo že obstoječih obratov in tovarn doseči večjo delovno produktivnost. Iz tez CK KPČ in vlade »o nadaljnjem tehničnem razvoju češkoslovaške industrije« vidimo, da so problem delovne produktivnosti in proizvajalnih stroškov resno proučili in da sedaj bolj skromno ocenjujejo uspehe češkoslovaške industrije v primerjavi z najbolj razvitimi kapitalističnimi državami.

Ž. Jevtič

Nekateri pojavi na tržišču kmetijskih pridelkov v svetu

Nedavno je določeno izboljšanje cene pšenice in drugih žit na svetovnem trgu samo pokazalo, kako je to tržišče občutljivo za relativno majhne spremembe v povpraševanju in ponudbi. Poročila o težkih posledicah pomladanskega mraza v državah Zahodne Evrope, ki jih ne bo moč popolnoma odstraniti s posevki jarih kultur so oživela upanje da bo Evropa v novi sezoni večji kupec žita, kakor je bila poprej. Toda če pogledamo perspektive proizvodnje in potrošnje, kakor tudi stanje presežkov, tedaj nam postane očitno, da se ni v bistvu ničesar spremenilo kar bi opravičevalo optimizem tudi v pogledu bodočega formiranja ne samo cene pšenice in žita temveč tudi kmetijskih pridelkov sploh.

Na tržišče vpliva danes nekoliko činiteljev. V prvi vrsti ameriška politika podpiranja kmetijstva in prodaja kmetijskih presežkov pomeni enega teh činiteljev. Druge države so bile s tako zaščito v stanju, da so pospeševale svojo kmetijsko proizvodnjo. Te dni je ameriška vlada doživela neuspeh v kongresu ker je kongres sprejel stališče farmarskih krogov, ki zahtevajo strogo določanje odkupnih cen na 90 odstotkov paritete, ni pa sprejel vladnega predloga za gibkejšim sistemom in nižjimi odkupnimi cenami kar bi hkrati pomenilo za farmarje tudi nižje dohodke. Predsednik Eisenhower je izkoristil svoja predsedniška pooblastila in vložil veto na sprejeti zakon. S tem pa borba med vlado in farmarskimi krogi še ni bila končana. Vlada je pod močnim pritiskom neuspeha, ki ga je doživela v politiki omejevanja kmetijske proizvodnje, ker v skladiščih državne odkupne organizacije presežki rastejo kljub temu, da so zmanjšali zasejane površine. Skupna vrednost kmetijskih presežkov, ki jih ima država se je skupno s posojili, ki so jih odobrili farmarjem povzpela ob koncu februarja na skoraj 9 milijard dolarjev to pa pomeni, da je danes njihova vrednost za 1,5 milijarde dolarjev večja, kakor pred letom dni. S tem pa so se sredstva odkupne organizacije posušila (ker so zmanjšana na 250 milijonov dolarjev) in organizacija bo prisiljena zahtevati pred novo sezono povečanje svojih kreditov. Izgube odkupne organizacije rastejo kajti v prvih osmih mesecih v letu 1955 — 56 so znašale 608,8 milijonov nasproti 429,7 milijonov dolarjev v ustrezajočem obdobju lanskega leta. V državnih rokah nakopičeni presežki pa toliko bolj otežujejo splošno situacijo, kolikor bolj predstavljajo določen činitelj stabilnosti, ker so pod javno kontrolo in torej ni pričakovati kakšnih presenečenj. Nasprotno, tako stanje omogoča, da se ti presežki uporabijo kot sredstvo za finansiranje gospodarskega razvoja nerazvitih držav.

Po drugi strani pa preživlja mednarodno sodelovanje, ki ima namen stabilizirati cene kmetijskih pridelkov težko krizo. Ne samo zato ker ni nekega mednarodnega mehanizma za stabilizacijo cen kmetijskih pridelkov temveč sta dva obstoječa blagovna sporazuma v težki situaciji. Do zdaj sta obstojala dva mednarodna blagovna sporazuma o kmetijskih pridelkih — pšenica in sladkor, dočim pa sporazum o olivnem olju„ še ni stopil v veljavo. Ob koncu meseca februarja prejšnjega leta so odložili svetovno konferenco o pšenici, ki jo je sklicala OZN za drugo polovico aprila. Ni skoraj nikakršnega znamenja, da bo prišlo do sklenitve novega sporazuma ker stari sporazum neha veljati v sredini leta 1956. Če bo prišlo do sklenitve novega sporazuma bo njegova učinkovitost kot činitelja za stabilizacijo tržišča pšenice zelo omejena. Da bi mogel sporazum o pšenici vplivati na stabilizacijo svetovnega trga bi moral uravnavati promet najmanj 16 milijonov ton pšenice dočim pa so do sedaj države uvoznice pripravljene prevzeti samo 10 milijonov ton. Možno število držav izvoznic se je povečalo na 7 (ZDA, Kanada, Avstralija, Argentina, Francija, Švedska, Urugvaj). Potrebe držav uvoznic pa so se zmanjšale. Razen tega pa največji uvoznik Vel. Britanija še nadalje stoji izven sporazuma in zahteva naj bi problematiko prodaje presežkov pšenice rešili kompleksno tako, da države uvoznice ne bi bile izpostavljene presenečenju, če bi posamezne države popustile pod pritiskom nakopičenih presežkov.

Tudi mednarodni sporazum o sladkorju ni izpolnil pričakovanj. Pokazalo se je, da samouveditev izvoznih kvot pri velikem številu držav (Brazilija, Ceylon, Pakistan, Indija, Indonezija, Peru in Nova Zelandija), ki so ostale izven sporazuma, še ne more zagotoviti stabilizacije tržišča. Cene so se gibale okrog najnižjih cen, ki jih je predvidel sporazum in samo večji nepričakovani nakupi so prinesli nekoliko živosti v formiranje cen. Zaradi tega je OZN sklicala mednarodno konferenco o sladkorju za drugo polovico maja, da bi na njej našli izhod iz sedanje situacije in ustvarili pogoje za učinkovitejše delovanje tega blagovnega sporazuma. Akcija je toliko bolj pomembna, ker je v sezoni 1955 — 1956 pričakovati znova zapovrstno rekordno proizvodnjo sladkorja v višini 42 milijonov ton.

Teh nekoliko primerov kaže, kako je tržišče s kmetijskimi proizvodi pod nasprotujočimi s vplivi. Pritisk za splošno znižanje cen kmetijskih pridelkov je izredno močan in prihaja s strani industrijsko razvitih držav. Ta vpliv je bil do zdaj zadosti močan, da je onemogočil akcije za učinkovitejše mednarodno sodelovanje v pogledu stabilitacije tržišča kmetijskih pridelkov. Če ne pride do sklenitve novega sporazuma o pšenici in če ne bo sporazum o sladkorju postal bolj učinkovit tedaj je vprašanje ali bo nacionalna politika podpiranja kmetijstva v posameznih državah zmogla obraniti svoje kmetijstvo pred vsemi neugodnimi posledicami pomanjkanja mednarodnega sodelovanja na tem področju.

M. Huberni